

Frans Meulenberg

Ontilbare schuld

Het is een sleutelscène in *Levend laken* van Monica Metz, een boek over het sterfbed van haar moeder en herinneringen aan diezelfde moeder: 'Toen haar lichaam met de dag weerlozer werd, heb ik haar ook gewassen. Ik schoof het washandje om mijn vingers met het gebaar van een geroutineerde verpleegster en trok een gezicht alsof het de gewoonste zaak van de wereld was dat ik mijn eigen moeder plots naakt zag. Zelfs in gedachten had ik mij nooit voorgesteld hoe zij er zonder kleren zou uitzien. Ook tijdens mijn puberteit, toen ik meedogenloos oordeelde over de bouw van andere vrouwen en meisjes, had ik het taboe dat haar naaktheid omgaf niet verbroken. En nu, ineens, werd dat lichaam aan mij overgeleverd. Ik wilde het niet zien en zeker niet aanraken, maar het naderend einde leek alle verboden op te heffen.

Mijn weigering zou heiligschennis hebben betekend. Hoe ze aanvoelde weet ik niet meer. Oksels, borsten, niets bleef mij bespaard. Ik sprak aan één stuk door de zakelijke taal van een maatschappelijk werkster. Ook het onderlichaam moest ik wassen. Waarom leverde ze zich zo aan mij uit? Voelde ze nog steeds niet hoe mijn handen tegenstreefden?

"Het gat waar jullie allemaal uit gekomen zijn", zei ze.

"Ja", antwoordde ik.

Van het gat herinner ik mij niets. Alleen haar buik herinner ik mij: een plat vlak, zonder sporen van alle zwangerschappen. (...) Daaronder, geruisloos, de kanker.'

Ziekte dwingt tot intimiteit, zelfs tot waar dit vooraf ondenkbaar lijkt. Voor de generatie van Monica Metz (1941) is het naakte lichaam van de ouders onbekend terrein. De plotse dood van een ouder laat dit geheim intact. Echter niet een langdurig ziekbed als dat van haar moeder, met kanker en herseninfarcten. De langgerektheid van het sterven maakt dat - aarzelend, schoorvoetend, zelfs contrecœur - fysieke intimiteit gewonnen wil worden. Het is de climax van de groeiende verstandhouding van ouder en kind. Een climax maar geen happy end. Want in het lange citaat over de lichaamswassing gaat afkeer hand in hand met betrokkenheid. Of moet ik zeggen afgedwongen betrokkenheid, ingegeven door een diep schuldgevoel?

Een dergelijk ziekbed heeft 'voordelen', want als kind kun je vaak, heel vaak afscheid nemen. Zelfs zo vaak dat het bijkans een ritueel wordt. Metz: 'Bij ieder afscheid beval ik haar: "Pas op dat je er de volgende keer nog bent." (...) Mijn bevel was een stilzwijgend verbond, waarin wij dicht bij elkaar waren. Maar zodra ik de buitendeur achter mij had dichtgetrokken, begon ik mij schuldig te voelen over haar lijden. Van afstand leek ze al halfdood. En naarmate ik mij

meer verwijderde groeide de schuld.' Schuld die 'ontilbaar' wordt als de dochter-auteur bedenkt hoezeer zij tekortschoot in de relatie met haar moeder.

Misschien is datzelfde schuldgevoel ook de reden voor het schrijven van dit boek, waarvoor Monica Metz een mooie vorm vond. Haar oude herinneringen aan de moeder verwoordt zij in de tegenwoordige tijd, de meer recente ervaringen plus de gebeurtenissen na haar dood, in de verleden tijd. Dat contrast werkt schitterend.

Vergelijk het lange openingscitaat (over de zieke moeder) eens met deze korte jeugdherinnering: 'Mijn moeder staat op de stoep. Ze laat tante Guusje uit, die pas bevallen is van haar zoveelste kind. Tante Guusje is geen familie. Ze is interessanter dan familie: ze vloekt en stift haar lippen.' Het verleden ver-

tellen in tegenwoordige tijd opent kunstmatig een perspectief op een mogelijke toekomst, waar de werkelijkheid van het heden - de terminale ziekte - iedere toekomst uitsluit.

De gekozen literaire vorm doet denken aan De vader, de moeder & de tijd van Marijke Hilhorst, een verzameling korte herinneringen aan haar ouders en beschrijvingen van hun beider dementie. Hilhorst en Metz (beiden zijn journalist) beseffen dat uitsluitend het tonen van aftakeling te heftig is. Auteur én lezer hebben ademruimte nodig. Vandaar dat tussendoor Hilhorst (in de verleden tijd) en Metz (in tegenwoordige tijd) beschrijven wat voor mensen hun ouders waren vóór de fatale ziekte. In *Levend laken* 'staat' de jonge moeder die geen jus kan maken, naast de oude, sterk vermagerde vrouw wier gebit steeds slechter past in de alsmaar verder invallende mond met zweertjes. En de vrouw die de zoldertrap afkomt met een mand wasgoed op de arm en met de mond vol wasknijpers, moduleert naar de oude vrouw die zich vernederd voelt als er bezoek binnenkomt vlak nadat zij haar ziekbed bevuilde met ontlasting.

Het eindresultaat is een intiem boek, vol gestileerde wanhoop. Monica Metz is een specialist in fijnzinnige miniatures (zie ook haar fraaie *Stokroos op straat*). Kijkend van afstand, vervlecht zij via toon en timbre de noodzakelijke betrokkenheid. Zo voorkomt de schrijver dat de dochter een larmoyant boek maakt. Gelukkig maar, want als werkelijkheid geen literatuur wil worden, zal die werkelijkheid ons grotendeels onberoerd laten. ■

Frans Meulenberg,
onderzoeker aan de afdeling Medische Ethiek, Erasmus MC Rotterdam